

RƏHMAN HACIYEV
AMEA Tarix İnstitutunun dissertantı
e-mail: Hacıyevrahman@hotmail.com

SSRİ-nin SÜQUTU ƏRƏFƏSİNDƏ və AZƏRBAYCANIN MÜSTƏQİLLİYİNİN İLK İLLƏRİNDƏ GƏNCLİYİN İNKİŞAF PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: gənclər, inkişaf, mədəniyyət, təhsil, cəmiyyət.

Ключевые слова: молодежь, развитие, культура, образование, общество

Key words: the youth, development, cultural, education, society

Hər bir ölkənin gələcəyi, onun maddi və mənəvi tərəqqisi cəmiyyətin ən dinamik hissəsi olan gənclərin əmək fəaliyyətindən, sosial-siyasi fəaliyyətindən mənəvi-psixoloji vəziyyətindən asılıdır. Gənclər cəmiyyətin gələcəyi, onun inkişafının və yüksəlişinin əsas meyarı və barometridir. Bütün zamanlarda gənclər mövcud ictimai münasibətləri yaşadıkları dövrün tələblərinə uyğun olaraq dəyişdirməyə və təkmilləşdirməyə can atmış, bununla da bəşəriyyətin tarixi inkişaf prosesinə öz töhfələrini vermişlər.

XX əsr Azərbaycan xalqının taleyində mühüm bir mərhələ təşkil edir. Bu qısa zaman kəsiyində xalqımız böyük tərəqqi dövrü yaşamış, həyatın bütün sahələrində möhtəşəm nailiyyətlərə imza atmışdır. Bu yüzillikdə xalqımız bir çox faciələr və məhrumiyyətlərlə üzləşsə də onun dövlətçiliyi, iqtisadiyyatı, mədəniyyəti, elmi və təhsili görünməmiş zirvələrə qalxmışdır. Xalqımızın əldə etdiyi tarixi uğurlarda gəncliyin böyük payı olmuşdur.

Yaşadığı cəmiyyətin inkişafı ilə bərabər Azərbaycan gəncliyinin özü də inkişaf etmiş, onun mədəni-təhsil səviyyəsi, siyasi dünyagörüşü, iqtisadi fəallığı xeyli yüksəlmişdir.

Xüsusən dövlətçilik tariximizə ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin birinci hakimiyyət dövrü kimi daxil olmuş 1969-1982-ci illər Azərbaycan xalqının və onun gəncliyinin taleyində silinməz izlər buraxmışdır.

Bu gün tam əminliklə söyləmək olar ki, Azərbaycanın dövlət suverenliyi və iqtisadi müstəqilliyi, sistemli şəkildə artan xarici iqtisadi əlaqələri, dünya iqtisadiyyatına get-gedə daha dərinlən inteqrasiya olunması hələ 1970-1985-ci illərdə təməli qoyulmuş xalq təsərrüfatı potensialına əsaslanır [7].

70-80-ci illərdə Azərbaycan xalqının əldə etdiyi möhtəşəm uğurlarda gəncliyin də öz xidmətləri var idi. 1987-ci ildə Azərbaycanın xalq təsərrüfatında 800 minə qədər gənc oğlan və qız çalışırdı. İqtisadiyyatda məşğul olan ali və orta-ixtisas təhsilli mütəxəssislərin 45 faizini gənclər təşkil edirdilər. Yüngül sənaye, ticarət və xidmət sahələrində 84 mindən çox, kənd təsərrüfatında 400 mindən çox oğlan və qız işləyirdi [16, 34, 38, 42].

Heydər Əliyevin başçılığı altında Azərbaycanda həyatın bütün sahələrində həyata keçirilən kompleks tədbirlər gənclər siyasətində də öz əksini tapmış, gənclərin maddi və mənəvi problemlərinin həlli, onların həyat şəraitinin, mədəni-təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətində çox ciddi dönüş baş vermişdir. Respublikada mənəvi-psixoloji iqlimin yaxşılaşdırılması, neqativ hallara qarşı ardıcıl və prinsipial mübarizə gənclərin sosial-siyasi fəallığının artmasına səbəb olmuş, onlar respublikanın ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatında daha fəal iştirak etməyə başlamışdılar.

70-80-ci illərdə Heydər Əliyevin başçılığı altında həyata keçirilmiş çoxcəhətli, düşünülmüş siyasət nəticəsində respublikamızın iqtisadi, sosial, mədəni inkişafında qazanılmış uğurlar, sağlam mənəvi-psixoloji mühit gənclərin sosial- psixoloji vəziyyətinə, siyasi aktivliyinə də müsbət təsir göstərirdi. Gənclərin fəallığı həyatın bütün sahələrində təzahür edirdi. Respublika əhalisinin yarıdan çoxunu təşkil edən gənclər ölkə iqtisadiyyatının özəyini təşkil edən sahələrdə əsas aparıcı qüvvə idilər,

bütün sənayedə işləyənlərin 41%-ni onlar təşkil edirdilər, kənd təsərrüfatında yarım milyon gənc çalışırdı [8, 29].

Heydər Əliyevin 70-ci illərdə və 80-ci illərin əvvəllərində həyata keçirdiyi kompleks inkişaf proqramları nəticəsində bu dövr Azərbaycan tarixinə əsil quruculuq və tərəqqi dövrü kimi daxil oldu. Gələcək müstəqil və çiçəklənən dövlətin iqtisadi, mənəvi-mədəni, kadr potensialı yaradıldı. Bu dövrdə Heydər Əliyevin gənclərlə bağlı yeritdiyi siyasət öz müsbət nəticəsini vermiş, gənclər cəmiyyətin aparıcı qüvvəsinə çevrilmiş, gənclərin fəallığı həyatın bütün sahələrində təzahür etməyə başlamış, Azərbaycan gəncliyi ölkəmizin dinamik inkişafında mühüm xidmətlər göstərmişdir.

Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanın sovet dövründə inkişafının ən bariz nəticəsi o oldu ki, həmin dövrdə yaranmış iqtisadi, elmi texniki və mədəni potensial respublikamızın tam müstəqil dövlət kimi fəaliyyət göstərməsi üçün möhkəm zəmin yaradıldı [7].

Lakin çox təəssüf ki, keçmiş SSRİ-də 80-ci illərin II yarısında baş vermiş siyasi proseslərin dağıdıcı nəticələri bu potensialın müəyyən qədər itirilməsi ilə nəticələndi. Qorbaçovun «yenidənqurma» avanturası sovet rejiminin siyasi, iqtisadi, mənəvi böhranını daha da dərinləşdirdi, onun süqutunu yaxınladırdı.

Erməni şovinistlərinin fitnəkarlığı, «sapı özündən olan baltalar»ın xəyanəti sayəsində Heydər Əliyev SSRİ rəhbərliyindən uzaqlaşdırıldıqdan sonra Azərbaycanın fəlakətli dövrləri başladı. Bu böyük siyasətçinin istefasından cəmi 20 gün sonra ermənilər Azərbaycanın Qarabağ torpaqlarına iddia irəli sürərək təcavüzkar müharibəyə başladılar.

Dövlət müstəqilliyinin əldə edildiyi gündən Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi proseslər, idarəetmə və istehsal intizamının pozulması, ölkənin məcburən cəlb olunduğu müharibə və bunun nəticəsində torpaqlarımızın işğalı, bir milyondan çox vətəndaşın qaçqın vəziyyətinə düşməsi, ayrı-ayrı siyasi və silahlı qüvvələrin hakimiyyət uğrunda mübarizəsi, dövlət çevrilişləri cəhdləri ölkənin ümumi inkişafına ciddi zərər vurmuş, məhsul istehsalı kəskin sürətdə azalmış, əhalinin rifahının pisləşməsinə səbəb olmuşdur. 1991-1993-cü illərdə respublikada ümumdaxili məhsulun həcmi 61,7% azalmış, sənaye məhsullarının istehsal həcmi 70%, kənd təsərrüfatı istehsalı iki dəfədən çox aşağı düşmüşdü [9]. Ümumiyyətlə, 90-cı illərin əvvəlləri Azərbaycanda iqtisadi tənəzzülün sürətlənməsi ilə səciylənir. 1991-1994-cü illərdə milli gəlir 50% azalmış, dövlət büdcəsi böyük kəsirlərlə formalaşmağa başlamışdı [13, 136-137].

İşsizliyin, infilyasiyanın artması, regionlararası əlaqələrin pozulması, iqtisadiyyatın gücdən düşməsi bütün sosial təbəqələr kimi gənclərin də həyat şəraitini dözülməz edirdi. Siyasi və sosial gərginlik, iqtisadi səbatsızlıq, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll edilməməsi gənclərə ağır və dramatik təsir göstərirdi.

Gəncləri ruhdan salan, ümitsiz vəziyyətə gətirən səbəblərdən biri də sosial ədalət prinsipinin pozulması idi. Adamlara biliyinə, qabiliyyətinə və bacarığına görə deyil, valideyninə, qohumlarına və digər münasibətlərə görə qiymət verilməsi bir çoxlarının əl qolunu bağlayır, mənəvi zərbə vururdu. Diplom alıb istehsalata gedən gənc ən aşağı əmək haqqı alırdı. Fəhlə və tələbə yataqxanalarında ən adi belə şərait yox idi. Nəticədə sosial problemlərlə üzləşən gənc bədbinləşir və ümidini itirirdi. 80-ci illərin sonunda sosial təbəqələşmənin güclənməsi və bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar gənclərin həyatında baş verən mənfi proseslərdə genişlənirdi.

İqtisadi hərc-mərcliyin bir səbəbi də, siyasi hakimiyyət uğrunda mübarizə idi. Mütəllibov hakimiyyəti və onu əvəzləmiş Xalq Cəbhəsi iqtidarı islahatların alternativsizliyini dəfələrlə bəyan etsələr də, real olaraq heç bir dəyişiklik və islahat həyata keçirə bilmədilər. Nəticədə Azərbaycan istehsalın azalma göstəricisinə görə (59%) keçmiş SSRİ respublikaları arasında ilk yerlərdən birini tutmuşdu. Bütün bunların əsas səbəblərindən biri də idarəetmə səviyyəsinin aşağı düşməsi, nizam-intizamın pozulması, nəticədə ölkənin iqtisadi potensialının tənəzzülə uğraması idi.

80-ci illərin birinci yarısından başlayaraq keçmiş SSRİ-də və bütün dünyada gedən ictimai-siyasi proseslərin nəticəsində Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etsə də hakimiyyətdə olan qüvvələrin səbatsızlıq və səriştəsizliyi nəticəsində Azərbaycan dövlətçiliyi böhran və məhv olma təhlükəsi qarşısında qaldı, ölkə vətəndaş müharibəsi və parçalanma həddinə gətirildi [7].

Heydər Əliyev o illəri təhlil edərək qeyd edirdi ki, müstəqillik yoluna qədəm qoymuş bir ölkə kimi Azərbaycan üçün də öz daxili və xarici siyasət konsepsiyasını təxirə salmadan hazırlayıb həyata keçirilməsinə başlamaq aktual və taleyüklü vəzifə idi. Təəssüf ki, 1991-1992-ci illərdə bu istiqamətdə heç bir iş aparılmadı. Ermənistanın təcavüzü ilə yanaşı, Azərbaycanda daxili ictimai sabitlik də pozulmuş, müxtəlif qanunsuz silahlı dəstələr yaradılmış, qızgın hakimiyyət çəkişməsi gedirdi. Bütün bunlar Azərbaycana böyük zərbələr vururdu.

1992-1993-cü illərdə Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti dövründə ölkədə vəziyyət günü-gündən pisləşir, respublikada nəinki siyasi, iqtisadi, sosial islahatlar aparılmır, əksinə bu iqtidarın atdığı bütün addımlar cəmiyyəti sonu görünməyən uçuruma doğru sürükləyirdi. Nəticədə 1993-cü ilin yazında Azərbaycan dövlətçiliyi böhran və məhvölme təhlükəsi qarşısında qaldı, ölkə vətəndaş müharibəsi və parçalanma həddinə gətirildi [7].

Böyük öndər 1991-1993-cü illəri Azərbaycanın müstəqillik tarixində nəinki itirilmiş illər adlandırır, həm də bu illərdə Azərbaycanın, «ölüm, ya olum» dilemması qarşısında qaldığını göstərirdi [7]. 1985-ci ildən başlayan iqtisadi və mənəvi böhran getdikcə dərinləşirdi.

80-ci illərin sonlarından Azərbaycan gəncliyinin həyatında totalitar sovet sisteminin iqtisadi, siyasi, mənəvi, ideoloji böhranı və süqutu ilə əlaqədar olaraq yeni mərhələ başlandı. Yenidən qurmanın sosial-iqtisadi və mənəvi fəsadları birinci növbədə gənclərə təsir göstərirdi. Respublika əhalisinin 60%-ni təşkil edən gənclərin, xüsusən 30 yaşına qədərki nəslin sosial problemləri daha da kəskinləşmişdi. 1989-cu ildə 15-29 yaşlı vətəndaşların sayı 1956 min və ya bütün əhalinin 27,9%-ni təşkil etmişdir. 1970-ci illə müqayisədə gənclərin xüsusi çəkisi 17,2%-dən 27,9%-ə qədər artsa da (10,7% çox), 1979-cu illə müqayisədə bu artım cəmi 0,1% təşkil etmişdi ki, bu da gənclərin artım sürətinin azaldığını göstərirdi. Keçmiş SSRİ respublikaları ilə müqayisədə 16-29 yaşlı gənclərin xüsusi çəkisinə görə Azərbaycan ən sonuncu yerlərdən birini tuturdu, halbuki 1979-cu ildə respublikamız bu göstəriciyə görə ikinci yerdə idi [17, 8-12]. Bütövlükdə xalq təsərrüfatında çalışan hər üç nəfərdən birinin (34,9%) yaşı 29-a qədər idi. Sahələr üzrə gənclərin ən çox xüsusi çəkisi informasiya hesablama xidməti (54,5%), sənaye (40,7%), mədəniyyət və incəsənət (39,1%), tikinti (38,7%), kənd təsərrüfatı (38%), ən aşağısı ilə idarəetmə orqanları (27,3%), xalq təhsili (23%) sahələri təşkil edirdi. Gənclərin ən çox məşğul olduqları sahə maddi istehsal sahələri (33-41%) idi [16, 48]. Məşğul əhalinin əksər hissəsini təşkil etməsinə baxmayaraq rəhbər vəzifələr, müəssisə rəhbərləri, hətta orta rəhbər heyəti arasında gənclərin sayı çox az idi [17, 51]. Əmək qabiliyyətli əhali arasında gənclərin sayı üstünlük təşkil etsə də, iqtisadiyyatda çalışanların sayı təkcə 1983-1987-ci illərdə 1,7 faiz, sonrakı illərdə isə daha kəskin sürətdə azalmışdı. 1975-ci ildə ali və natamam ali təhsilli məşğul gənclərin faizinə görə Azərbaycan SSRİ-də 2-3-cü, 1985-ci ildə isə 2-ci yeri tuturdusa, sonrakı illərdə respublikamız öz qabaqcıl mövqeyini tamamilə itirmişdi. 1989-cu ildə 16-29 yaş qrupunda ali təhsilli min nəfərə görə Azərbaycan Cənubi Qafqazda sonuncu yeri tuturdu (Azərbaycan - 61, Ermənistan – 95, Gürcüstan – 97). Ali məktəbi bitirən gənclər üçün öz ixtisasına uyğun iş tapmaq da əsil problemə çevrilmişdi. Təkcə 1985-1987-ci illərdə gənc mütəxəssislərin beşdə üçü öz ixtisası üzrə işləmirdi. İstehsalatda işləyən gənclərin orta aylıq əmək haqqı digər kateqoriyadan olanlarla müqayisədə iki qat aşağı idi [14, 49-52].

İqtisadi tənəzzülün dağıdıcı fəsadları ən çox gənc nəslə təsir göstərirdi. 1987-ci ilin rəsmi statistikasına görə ümumiyyətlə işləməyən və oxumayan gənclərin sayı ümumi əhalinin 9,8%-ni təşkil edirdi. Bəzi rayonlar üzrə bu rəqəm daha yüksək idi. Məsələn Yardımlı rayonu üzrə 42,4%, Neftçala rayonu üzrə 29,3%, Göyçay rayonu üzrə 24,9%, Laçın rayonu üzrə 24,6% [17, 56-57]. Ümumən işləməyən əhalinin 66%-ni gənclər təşkil edirdi (müqayisə üçün Ermənistanda bu göstərici 46%, Gürcüstanda 37% təşkil edirdi) [10, 2989, 29 yanvar]. İşləməyən gənclər arasında isə qızlar mütləq əksəriyyət təşkil edirdilər.

Həyat səviyyəsinin əsas göstəricilərindən biri olan orta əmək haqqının səviyyəsinə görə də Azərbaycan 80-ci illərin sonu – 90-cı illərin əvvəllərində keçmiş SSRİ respublikaları arasında sonuncu – 15-ci yeri tutmuşdu (194,6 man.). Müqayisə üçün bizdən əvvəl gələn Tacikistanda bu göstərici 206 manat, birinci yeri tutan Estoniyada 340 manat idi [22, 38-39]. Respublikada xalq istehlakı mallarının

istehsalı da tələb olunan səviyyədə çox aşağı idi. Gənclər üçün mal istehsalı ümumi istehsalın cəmi 5-6%-i həcmində idi, baxmayaraq ki, gənclər əhalinin 1/3 hissəsini təşkil edirdilər [15, 1989, 12 may].

Gənliyin ictimai həyatın kənarına atılması, onun ciddi sosial və ictimai fəaliyyətdən, hətta gənclərin öz problemlərinə dair qərarların qəbulundan, rəhbər orqanlarda iştirakdan, ictimai nəzarətdən kənarlaşdırılması, gənclərin biliklərinin, əmək haqqının qiymətləndirməsində, ali məktəblərə, işə qəbulunda sosial ədalət prinsiplərinin pozulması, bütün bunlar gənliyin cəmiyyətlə təbii münasibətlərini korlayır, gənliyin öz daxilində neqativ halların artmasına gətirib çıxarırdı.

Mövcud sosial-iqtisadi, siyasi, mənəvi tənəzzül şəraitində hər hansı dövlət gənclər siyasətindən söhbət belə gedə bilməzdi. Partiya və komsomol gənliyin inamını və etimadını tamamilə itirmişdi. Düzdür, 80-ci illərin sonunda Azərbaycan SSR-də gənclərlə bağlı müəyyən hüquqi-siyasi addımlar atılmağa cəhd göstərsə də onların səmərəliliyi sifra bərabər oldu.

1989-cu ildən başlayaraq ALKGİ MK-nin fəal iştirakı ilə Azərbaycanda dövlət gənclər siyasəti haqqında qanun hazırlanmasına başlandı. Geniş müzakirələrdən sonra qanun layihəsi 1991-ci ilin noyabrın 13-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən imzalandıqdan sonra qüvvəyə mindi [1992, 9 yanvar]. Qanun dövlət gənclər siyasətinin həyata keçirilməsinin hüquqi, iqtisadi, siyasi və təşkilati əsaslarını, eləcə də əhalinin digər sosial qrupları ilə gənclərin əsil bərabərliyinin təmin olunmasına yönəldilmiş hüquq və vəzifələr sistemini təmin etməli idi. 5 fəsildən ibarət qanunda dövlət gənclər sisteminin mahiyyəti və prinsipləri, həyata keçirilməsi qaydaları, təşkilati əsasları, təminatları gənclərin hüquqi və sosial müdafiəsi, sahibkarlıq fəaliyyəti, uşaqlı ailələrə müavinətlər, gənc ailələrə və vətəndaşlara müxtəlif güzəştlər, gənclər təşkilatlarının fəaliyyətləri, onlara yardım göstərilməsi kimi müddəalar, gənclərə çoxsaylı güzəştlər öz əksini tapmışdı.

Maddi və maliyyə cəhətdən əsaslandırılmamış, həyata keçirilmə mexanizmi müəyyənləşdirilməmiş bu qanunda həmin dövrün bütün digər qanunverici aktları kimi «işləmədi».

80-ci illərin sonlarında keçmiş SSRİ-də cərəyan edən proseslər, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü Azərbaycan gənclərinin siyasi fəallığının genişlənməsinə gətirib çıxardı. Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda vüsət alan xalq hərəkətinin əsas aparıcı qüvvəsini də məhz gənclər təşkil etdilər. Ermənilərin hərbi təcavüzünü dəf etmək üçün ilk özünümüdafiə dəstələrinin yaradılmasında və düşməyə fəal müqavimət göstərilməsində gənclərimizin xidmətləri böyükdür. Mərkəzin ermənipərəst mövqeyinə qarşı çıxış edən və bu məqsədlə ilk qeyri-formal təşkilatları da yaradan məhz Azərbaycan gəncliyi oldu. 1987-ci – 1988-ci illərdə əsasən gənclərdən ibarət «Yurd», «Çənlibel», «Müstəqillər», «Qala», «Aşıq Ələsgər», «Ozan», «Şah İsmayıl», «Bakı Gənc alimlər klubu», «Varlıq» kimi təşkilatlar Azərbaycanda demokratiya və müstəqillik uğrunda mübarizənin stimvoluna çevrildilər. İmperiyanın anti-Azərbaycan siyasətinə qarşı ilk mitinq də 1988-ci il fevralın 19-da tələbə gənclər tərəfindən keçirilmiş, həmin ilin sonlarında vüsət almış və tarixə «Meydan hərəkəti» kimi düşmüş hərəkətin əsas təşəbbüskarları və iştirakçıları da gənclər oldular. Bakıdan başqa Azərbaycan respublikalarında da gənclərimiz fəal siyasi mübarizəyə qoşulmuşdular. 1989-cu ildə Naxçıvanda və İranla sərhəd digər rayonlarımızda həyata keçirilən sərhəd hərəkətində də onlar yaxından iştirak etmişdilər. Minlərlə adam mitinq və nümayişlərə Heydər Əliyevin portreti ilə çıxırdı. Gənclər respublikanı ağır vəziyyətdən çıxara biləcək yeganə qüvvə kimi Heydər Əliyevi görürdülər [6, 356-357].

1990-cı il yanvarın 19-20-də sovet qoşunlarının Bakıda və Azərbaycanın digər rayon və şəhərlərində törətdikləri qanlı cinayətlərin də ilk şəhidləri gənclər olmuşlar.

Milli-demokratik hərəkətin genişlənməsi, imperiyanın süqutu, totalitar partiya-dövlət sisteminin tərkib hissəsi olan komsomolun böhranını dərinləşdirdi, bu təşkilatın gənclər arasında nüfuzunun tamamilə itirməsinə səbəb oldu. 1990-1991-ci illərdə Azərbaycan komsomolunu labüd iflasından xilas etmək üçün edilən cəhdlər, o cümlədən onun adının iki dəfə dəyişdirilməsi də nəticəsiz oldu. ALKGİ-nin 1990-cı ilin noyabrında keçirilmiş 33-cü qurultayında təşkilatın adı dəyişdirilərək Azərbaycanın Tərəqqisi Uğrunda Kommunist Gənclər İttifaqı qoyuldu.

ATUKGİ-nin 14 sentyabr 1991-ci ildə keçirilmiş konfransında təşkilatın adından, ideoloji və siyasi platformasından imtina edilərək onun bazasında Azərbaycan Gənclər İttifaqının yaradılması

haqqında qərar qəbul edildi [1991, 17 sentyabr]. AYİ-nin əsas vəzifəsi «gənclərin hüquq və mənafeələrinin, intellektual və mənəvi inkişafının, gənclərin sahibkarlıq təşəbbüslərinin dəstəklənməsi, gənclər turizminə və gənclərin beynəlxalq əməkdaşlığına dəstək» elan edilirdi [17, 1991, 19 sentyabr]. Yeri gəlmişkən, hələ avqustun 26-da Naxçıvan MR Ali Məclisinin qərarı ilə MR ərazisində Kommunist Partiyası ilə bərabər, komsomolun da bütün struktur bölmələrinin fəaliyyəti dayandırılmış və onun mülkiyyəti milliləşdirilmişdi.

Həmin dövrdə gənclərin siyasi və ictimai fəaliyyətinin bir nümunəsi də onların ictimai-siyasi təşkilatlarda birləşmələri oldu. 1991-ci ilin sonlarında Azərbaycanda AGİ, Azərbaycan Sosial-Demokratik Gənclər Təşkilatı, Tələbə Gənclər Assosiasiyası, Millətçi Gənclər Təşkilatı, Gənc Türklər təşkilatı və digər təşkilatları, gənclər təşkilatlarının «dəyirmi masası» fəaliyyət göstərirdi. Bütövlükdə o dövrdə Azərbaycanda 60-dan çox ictimai təşkilat var idi [23, 1991, №29, 8-14 avqust].

Yaranmaqda olan siyasi partiyaların tərkibində gənclər təşkilatları təşkil edilmiş, gənclər qeyri-hökumət, ictimai təşkilatların («Vətən», «Qayğı», «Qarabağa Xalq Yardımı Komitəsi» və s.) fəaliyyətində yaxından iştirak edirdilər.

Gənclər təşkilatlarının hüquqi statusu «Dövlət gənclər siyasəti haqqında» 13 noyabr 1991-ci il Qanunu, İctimai birliklər haqqında qanunvericiliklə, eləcə də digər qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilirdi. Dövlət gənclər siyasəti haqqında qanunda dövlətin gənclər təşkilatları ilə qarşılıqlı münasibətlərinin əsasları, gənclər təşkilatlarına dövlət yardımının formaları, gənclər təşkilatlarının beynəlxalq fəaliyyət prinsipləri öz əksini tapmışdı.

Lakin çox təəssüf ki, SSRİ-nin süqutu ərəfəsində və Azərbaycanın yenidən müstəqillik qazandığı ilk dövrdə, 1991-1993-cü illərdə yaranan gənclər təşkilatları respublikada baş alıb gedən hərc-mərclik şəraitində dövlətin vahid gənclər siyasətinin işlənilməsi üçün hazırlanması istiqamətində heç bir əməli təşəbbüs göstərə bilmədilər. Bu təşkilatların bir çoxu o dövrdə fəaliyyət göstərən müxtəlif siyasi partiya və qurumların təsiri altına düşdü.

Azərbaycanın müstəqilliyi, suverenliyi və ərazi bütövlüyünün qorunması, ölkədə hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu prosesinin həyata keçirilməsi vəzifələri gənclərin ayrı-ayrı siyasi partiya və qurumların deyil, ümummilli dövlət mənafeələri əsasında səfərbər olunmasını, vahid gənclər siyasətinin hazırlayıb həyata keçirilməsini tələb edirdi. Lakin hakimiyyət uğrunda mübarizədən doğan qarmaqarışlıq, Qarabağ müharibəsində acınacaqlı məğlubiyyət, torpaqlarımızın işğalı şəraitində dövlət orqanlarının gənclərlə bağlı hər hansı fəaliyyət istiqamətindən söhbət gedə bilməzdi. Əksinə, belə şəraitdə gənclərimizin sosial-iqtisadi, mənəvi-psixoloji vəziyyəti daha da pisləşir, onlar arasında neqativ meyillər təhlükəli səviyyəyə çatırdı. Gənclərdə gələcəyə inam, vətənpərvərlik hissələri getdikcə aşağı düşməkdə idi.

Beləliklə, 80-ci illəri sonu – 90-cı illərin əvvəllərində Azərbaycan gəncliyinin qarşısında siyasi, iqtisadi, mənəvi sahələrdə bir sıra həlli vacib, mürəkkəb vəzifələr və problemlər durmasına baxmayaraq, mövcud şəraitdə gənc nəslin həyat fəaliyyəti üçün mütərəqqi şəraitin yaradılmasına yönəldilmiş səmərəli dövlət gənclər siyasətini formalaşdırmaq və həyata keçirmək mümkün olmadı.

Dövlət gənclər siyasətini özündə ehtiva edən bir sıra addımlar atılsa, o cümlədən müvafiq qanun qəbul edilsə də təşkilati mexanizmlərin, maliyyə-iqtisadi resursların olmaması, bütövlükdə mövcud ictimai-siyasi və iqtisadi şərait vahid dövlət gənclər siyasətinin hazırlanıb həyata keçirilməsinə imkan yaratmadı. Nəticədə gənclərlə iş sahəsində böyük boşluq yarandı.

ƏDƏBİYYAT:

1. «Azərbaycan gəncləri» qəzeti.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Siyasi Sənədlər Arxivi, fond 1, siy. 70, iş 11.
3. Azərbaycan rəqəmlərdə 1987, Bakı statistik göstərici, 1988.
4. Azərbaycan tarixi, 7 cilddə, VII cild, Bakı: 2000.
5. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. 2000, Bakı: 2001.
6. Cəfərov H. Azərbaycanda gənclər hərəkəti (XX əsr). Bakı: 2009.
7. Əliyev H. Azərbaycan XXI əsrin və III minilliyin ayrıcında Yeni 2010-cu il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciət. «Azərbaycan» qəzeti, 2000, 30 dekabr.
8. Əliyev H. Gənclərin əmək, əxlaq və ideya-siyasi tərbiyəsini hər vasitə ilə gücləndirməli. Respublika komsomolunun qurultayında nitq. Bakı: Azər nəşr, 1982.
9. İnkişafın keşməkeşliyi, Dirçəliş XXI əsr jurnalı, 1998, №2.
10. «Kommunist» qəzeti.
11. Qaffarov T. Azərbaycan tarixi. 1920-1991, Bakı: 1997.
12. Mahmudov Y. Azərbaycan tarixində Heydər Əliyev şəxsiyyəti. Bakı: 2001.
13. Nağıyev Ə., Novruzov V., Allahverdiyev H., Əlirzayev Ə. Heydər Əliyev və Azərbaycan iqtisadiyyatı. Bakı: 1997.
14. Алескеров Ф., Самедов И Концепция государственной молодежной политики. «Коммунист Азербайджана», 1990, №12, сс.48-57.
15. «Бакинский рабочий» газета.
16. Материалы делегату XXXII съезда ЛКСМА, 1988-1987, Баку: 1987.
17. Молодежь Азербайджана. Статистический сборник. Баку: 1990.
18. Молодежи и демократизация советского общества. Минск, 1990.
19. «Московский комсомолец» газета.
20. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1985 г. Статистический ежегодник. Баку: 1986.
21. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1987 г. Статистический ежегодник. Баку: 1988.
22. Народное хозяйство СССР в 1990 г. М.: 1991.
23. «Панорама Азербайджана».

РАХМАН ГАДЖИЕВ*Диссертант Институт Истории**Национальной Академии наук***e-mail: Hacıyevrahman@hotmail.com****ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МОЛОДЕЖИ НАКАНУНЕ РАСПАДА СССР И В ПЕРВЫЕ ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНА****РЕЗЮМЕ**

В представленной статье анализируются проблемы молодежи Азербайджана в конце 80-ых – начале 90-ых годов XX столетия. Отмечается, что многие достижения, которые добилась молодежь в 70-80 годах, были утрачены, молодежь, так и все население Азербайджана столкнулась с очень сложными социально-экономическими, духовными проблемами. На молодёжь отрицательно отразились те негативные процессы и события, которые происходили в СССР и Азербайджана. В условиях армянской агрессии, борьбы за власть, по существу возник большой пробел в осуществлении государственной молодежной политики.

RAHMAN HAJIYEV
Candidate For Degree, Institute of History,
Azerbaijan National Academy of Sciences
e-mail: Hacıyevrahman@hotmail.com

**PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE YOUTH ON THE EVE OF DISINTEGRATION
OF THE USSR AND IN THE FIRST YEARS OF INDEPENDENCE OF AZERBAIJAN**

SUMMARY

In the article the problems of Azerbaijan youth at the end of 80s-beginning of the 90s years of the XX century are analyzed. It is noted that many achievements reached by youth in the 70-80s years have been lost; the youth, and the population of Azerbaijan have faced very difficult social and economic and spiritual problems. Those negative processes and events which occurred in the USSR and Azerbaijan negatively influenced on youth. In the conditions of the Armenian aggression, struggle for the power in Azerbaijan appeared a great blank in realization of the state youth policy.

Rəyçilər: t.ü.f.d. K. İsmayılov, t.ü.f.d. Ə. Qasımov

AMEA A.A. Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun «Azərbaycan Respublikası tarixi» və «Əliyevşünaslıq» şöbələrinin 24 oktyabr 2010-cu il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür. (protokol №18)